

A MAGYAR „ÍRÓI REND” ÖSSZETÉTELE 1922-BEN
Kísérlet egy forrástípus irodalomszociológiai értelmezésére

*1. Az Est Hármaskönyvének 1923. évi kötete —
az irodalom kodifikációjának egy formája*

Az Est Hármaskönyvének 1923. évi — 1922 novemberében összeállított — kötete tulajdonképpen egy naptárral kiegészített, „megfejtelt” lexikon; alcíme szerint: „lexikon az újságolvasó számára”.¹ Szerkesztői — Salusinszky Imre és Mikes Lajos, valamint, mint szerkesztő bizottsági tagok, Cserna Andor és Tóth Árpád — nagyra törtek. Alig néhány évvel a világháború, a forradalmak s két évvel Trianon után, a gyökeresen új helyzet enciklopédikus áttekintésére, lexikográfiai rögzítésére vállalkoztak. „Ez a könyv lexikon — olvashatjuk a szerkesztői bevezetésben —, mégpedig merőben más fajtájú minden eddigi egyéb lexikonoknál. A közelmúlt idők lexikonjai annak rendje és módja szerint megöregedtek. Az utolsó tíz esztendő, fájdalom, teljesen megváltoztatta a világot s ennek az új világnak a képét hiába keresnők lexikonjainkban. Ha egy-egy avittá vált kötetünket felnyitjuk, hogy megkeressünk benne valamit, olyasmit cselekszünk, mintha az alvó Rip von Winklét keltegetnők kérdéseinkkel, aki idegenül hunyorog az idegenné vált világban s hamarjában azt sem tudja, tíz esztendőt aludt-e vagy százat? Megváltoztak a határok, eltűntek a régi nevek, megváltozott a tudomány, a művészet, a hivatalos fórumok, a politikai pártok, ideológiák, mentalitások, vágyak, álmok, minden, minden. Érthető, ha az új világ tudnivalóit új lexikonba tömörítjük.”²

A szerkesztői célkitűzés, az új helyzet rögzítése, nyugodtan mondhatjuk, megvalósult. Az Est Hármaskönyvének e kötete a kurrens helyzet nagyjából-egészéből hű tükre — olyképpen hű tükre persze, *ahogy* a hírszolgálatukra ügyelő nagy lapok tükrözik naponként a világot. A lexikon munkatársai szakterületükön jártas, „profit” tollforgatók voltak; a tudománnyal kapcsolatos szócikkeket pl. Beke Manó, a szocializmussal kapcsolatosakat Szakasits Árpád, a nyelvészetieket Balassa József az irodalmiakat a költő Tóth Árpád írta. Saját szakmai presztízisük is, a képviselt lapeggyüttes, az ún. Est-lapok tájékoztatást biztosító ambíciói is szavatolták az új helyzet — természetesen érdekektől preferált — rögzítését. A 706 hasábnyi lexikon így ma is érdeklődéssel forgatható; szócikkeiből egyenként is, de kivált együttesükből föltárul az 1919 utáni új helyzet számos összefüggése és jellemzője.

E lexikon része is, de — mai helyzetünkből visszatekintve — forrása is a történeti szakasznak. Újságszerű elevensége, információinak frissessége, szerkesztésének átfogó, „teljes” körképre törekvése, munkatársai szócikkeiben is visszatükröződő kvalitásai s gazdag anyaga minden e szakasszal foglalkozó kutató érdeklődését felkeltheti. A kérdés csak az: mire vonatkozóan forrás ez a gyűjtemény, mire lehet és kell elsősorban felhasználni adatait? Ha irodalomtörténészként vesszük kézbe, a kötet

¹ Az Est Hármaskönyve 1923. Lexikon az újságolvasó számára. (Bp. 1922.) Az Est lapkiadó részvénytársaság kiadása, XXX+ 708 hasáb.

² Az Est Hármaskönyve, III.

nek két feltűnően nagy és fontos újdonsága van. Az *egyik* (ez filológiai): a lexikon szerkesztőbizottságának tagja és irodalmi szócikkeinek írója nem más volt, mint a neves költő, Tóth Árpád, akinek itteni szócikkeiből — mini íróportréiból — egyetlen egyet sem ismer, ill. tartalmaz Összes Műveinek kritikai kiadása.³ Számbavételükkel tehát jelentős mennyiséggel gyarapszik a költő írásainak száma! Belőlük megismerhető a kortárs-írókhoz való *irodalmi* (nem-magánemberi) viszonya is. A *másik*, a fontosabb névum *irodalomszociológiai*, s ezt nem egy szócikk, hanem a kötet irodalmi anyagának egésze adja. Az irodalmi szócikkek (íróportrék) együttese ugyanis az 1919 utáni új, erősen átrendeződött irodalmi viszonyok tükrözője — egy jól meghatározott nézőpontból. Az Est-lapok kiadványáról lévén szó, már a lexikonban szerepeltetett írók kiválogatásában sem egy (mégoly kiváló) költő egyéni ízlését esztétikai felfogásának érvényesítését kell látnunk; illet egy nagyközönségnek — „újságolvasóknak” szánt lexikon nem engedhetett volna meg magának. Tóth Árpádnak az (alakuló-formálódó) konvencióhoz, az ideiglenes konszenzushoz kellett igazodnia.⁴ Bizonyos az is, hogy egy-egy íróról adott jellemzés jellege és „mennyisége”, amely fontosakra és kevésbé fontosakra tagolja, *hierarchizálja* a számba vett írókat, megint csak nem egyéni-esetleges vélemény eredménye. Nagy valószínűséggel állítható, hogy Az Est Hármaskönyve is, mint minden lexikon, amely a pillanatnyi helyzet, az új értékrend kifejezője akart lenni, *értékrendjében* igazodott az új konszenzushoz, az olvasók-használók igényeihez: arról tudósított, azokról számolt be, ami s aki az olvasóközönséget foglalkoztatta, vagy érdeklődésére számot tarthatott. S abból adott többet, ami „érdekesebb” volt, amit igényelt s elvárt a közönség. (Az értékelés, az „előjel”, más kérdés; *másképpen* igazolja ezt az állítást. A lexikonba a „negatív” értéktartományú szócikkek is bekerültek: Lenin és Mussolini pl. egyaránt a lexikon címszava lett, jöllehet egymással is, a liberális polgársággal szemben állottak. De „témák” voltak, beszéltek róluk, szólni is kellett tehát róluk!) Természetesen a lexikonban ez az olvasói érdeklődés csak mint „főismert” (kikövetkeztetett) érdeklődés, ill. annak kielégítése mutatkozik meg, s még ezt is óhatatlanul módosította valamennyire a szerkesztői szándék vagy a — „tévedés”: az olvasói igény téves felmérése. Ez a torzulás azonban Az Est-lapok lexikona esetében minimális lehetett, s alig mehetett túl egy-egy író személyes érzékenységének vagy hiúságának fölös respektálásán.⁵ Az Est-lapok ugyanis, mint ismeretes, éppen a közönségigény kielégítésének minden addiginál frissebb és pontosabb „eltalálásával” vívta ki olvasottságát, óriási mértékű népszerűségét.⁶ A döntő a szerkesztésnél tehát bizonyosan annak a társadalmi rétegnek az ízlése, érdeklődése volt, amely olvasóként s vásárlóként a lap mögött állt, s amely akkor az irodalomnak is elsősorú fogyasztója volt: a városi, ún. liberális polgárságé. Elmondható tehát: aki bekerült címszónak Az Est-lapok e lexikonába, az a történeti pillanat polgári olvasóközönségének a műveltségképében mint a magyar irodalom szerves része volt jelen; aki kimaradt, az, nagy valószínűséggel állítható, irodalomszociológiai értelemben aligha volt elismert, „be-

³ V.ö. Tóth Árpád Összes Művei 4. Szerk. Kardos László. Bp. 1969.

⁴ V.ö. ezzel kapcsolatban Tóth Árpád egy Oláh Gáborhoz írott levelét, amely, közvetve, közönséghez való viszonyukra is fényt vet: „Versekből előnyösebb a lapokra nézve, ha többet küldesz egyszerre, hogy a tárca-vers rovatok szerkesztője, dr. Mikes Lajos kedvére válogathasson belőlük, a lapoknak valót. Ez nem kritizálást jelent, csak a lapközönség gusztagusának szükségszerű figyelembe tartását.” Tóth Árpád Összes Művei 5. Levelei. Szerk. Kardos László. Bp. 1973. 235.

⁵ Tóth Árpád — Mikes Lajoshoz, 1923. okt. 27. Tóth Árpád Összes Művei 5. Levelei. Szerk. Kardos László. Bp. 1973. 238—239.

⁶ Az Est-lapok e jellemzőjéről is ír Vásárhelyi Miklós kitűnő tanulmányában: *Az Est-lapok. 1920—1939.* In: *Az Est-lapok 1920—1939. Repertórium (1920—1924).* Összeáll. Pesti Ernő. Bp. 1982. PIM, I—XIII.

vett" író — az csak *marginális* szereplője lehetett irodalmunknak (mégoly nagy és értékes teljesítménnyel is)! S föltételezhetjük: aki nagy súllyal, hosszú szócikkkel (stb.) szerepelt a lexikonban, az volt akkor érdeklődésre számot tartó „nagy” író.

A lexikonnak ez a jellegzetessége adja meg számunkra elsőrendű forrásértékét is: Tóth Árpád(ék) összeállítása ugyanis tulajdonképpen úgyis fölfogható, mint az „igazi írók” *írókként való kodifikációja* — a magyarországi ún. *liberális polgárság nézőpontjából*. Ennek az összeállításnak az elemzése tehát (legalábbis hozzávetőlegesen) azt mutatja meg, kiket tartott íróknak 1922/23 fordulóján a liberális polgárság olvasó része, illetve kiket „illet” íróknak tartania. S az elemzés azt is megmutatja, milyen volt ez az írókként elfogadott értelmiségi réteg, melyek voltak jellemző társadalmi paraméterei stb.

2. Kik alkották az írók rendjét?

Az első kérdés, amely az elemzés során fölvetődik, kétségkívül az: kikből is állt tulajdonképpen a magyar irodalom 1923-ban a lexikon szerint? Azaz, másképpen fogalmazva: kik tartoztak a magyar irodalom felső, számontartásra (s nyilván: olvasásra) érdemes rétegébe, kik voltak a „valóságos” írók? A válasz kézenfekvő, a névsor kigyűjthető a lexikon különböző helyeiről.

Íróknak (s irodalmi érdekű újságíróknak) a lexikon az alábbi 128 embert ismerte el; ennyi volt a magyar irodalom személyi állománya (ábécé-sorrendben):

1. Adorján Andor, 2. Ambrus Zoltán,
3. Babits Mihály, 4. Bakonyi Károly, 5. Balázs Sándor, 6. Balla Ignác, 7. Bán Ferenc, 8. Bánffy Miklós gróf, 9. Bárd Miklós, 10. Bársony István, 11. Beczássy Judit, 12. Benedek Elek, 13. Benedek Marcell, 14. Beöthy László, 15. Berkes Imre, 16. Bethlen Margit grófnő, 17. Bíró Lajos, 18. Bródy Miksa, 19. Bródy Sándor, 20. Cholnoky László, 21. Csathó Kálmán, 22. Csergő Hugó, 23. Drasche-Lázár Alfréd, 24. Dutka Ákos,
25. Elek Artúr, 26. Emőd Tamás, 27. Erdős Renée,
28. Farkas Imre, 29. Fenyő Miksa, 30. Ferenczy Sári, 31. Földes Imre, 32. Földi Mihály, 33. Füst Milán,
34. Gellért Oszkár,
35. Hajó Sándor, 36. Harsányi Kálmán, 37. Harsányi Zsolt, 38. Hatvany Lajos báró, 39. Hatvany Lili bárónő, 40. Havas Alice, 41. Heltai Jenő, 42. Herczeg Ferenc, 43. Hervay Frigyes, 44. Hevesi Sándor, 45. Horváth Henrik,
46. Ignotus Hugó,
47. Jakab Ödön, 48. Jób Dániel, 49. Juhász Gyula,
50. Kabos Ede, 51. Kádár Endre, 52. Kállay Miklós, 53. Kálnoki Izidor, 54. Karinthy Frigyes, 55. Kárpáti Aurél, 56. Kemény Simon, 57. Keszler József, 58. Kézdi-Kovács László, 59. Kiss Arnold, 60. Kóbor Tamás, 61. Kosáryné Réz Lola, 62. Kosztolányi Dezső, 63. Kozma Andor, 64. Krúdy Gyula,
65. Laczkó Géza, 66. Lakatos László, 67. Lányi Sarolta, 68. Lányi Viktor, 69. Lengyel Menyhért, 70. Liptai Imre, 71. Londesz Elek, 72. Lőrinczy György, 73. Majthényi György, 74. Martos Ferenc, 75. Mikes Lajos, 76. Miklós Jenő,

⁷ Az *írói rend* kategória szándékosan Marx *ideológiai rend* kategóriájára alludál, s többet, mást jelent, mint egyszerűen a népességnek az írók alkotta külön csoportját, vagy ahogy R. Escarpit mondja egyik írásában, az „írólakosságot”. Kategóriánk kifejezi azt, hogy az írók munkájuk révén „rend”-szerűen elkülönülnek a társadalom egyéb csoportjaitól, s e rendies elkülönültségük alapja éppen a speciális munkájukból fakadó életvitel és szerep.

77. Molnár Ferenc, 78. Moly Tamás, 79. Móricz Zsigmond,
 80. Nagy Endre, 81. Nagy Lajos, 82. Nagy Zoltán,
 83. Oláh Gábor, 84. Osvát Ernő,
 85. Pakots József, 86. Palágyi Lajos, 87. Pásztor Árpád, 88. Pekár Gyula,
 89. Radó Antal, 90. Rákosi Jenő, 91. Rákosi Viktor, 92. Révész Béla, 93. Roz-
 ványi Vilmos, 94. Ruttkay György,
 95. Schöpflin Aladár, 96. Sebestyén Károly, 97. Surányi Miklós,
 98. Szabó Dezső, 99. Szabó Endre, 100. Szabó Lőrinc, 101. Szabolcska Mihály,
 102. Szász Géza, 103. Szász Zoltán, 104. Szávay Gyula, 105. Szekula Jenő, 106. Sze-
 mere György, 107. Szenes Béla, 108. Szép Ernő, 109. Szikra (gróf Teleki Sándorné
 Kende Júlia), 110. Szilágyi Géza, 111. Szini Gyula, 112. Szomaházy István, 113. Szom-
 mory Dezső, 114. Szöllösi Zsigmond,
 115. Tardos (Krenner) Viktor, 116. Telekes Béla, 117. Tersánszky J. Jenő,
 118. Tóth Árpád,
 119. Várad Antal, 120. Vargha Gyula, 121. Várnai Zseni, 122. Végvári (Remé-
 nyik Sándor), 123. Vészi Margit, 124. Voinovich Géza,
 125. Wiegand Ede, 126. Wlassics Gyula ifj.,
 127. Zilahy Lajos,
 128. Zsoldos László.

Nyilvánvaló persze, hogy ennél több magyar író élt és dolgozott akkor Magyarországon, ill. magyar nyelvterületeken, s emigrációs írók is szép számmal voltak. Ha 1922—23 fordulóján valaki oly teljességre törekvően készítette volna el az (akkor) élt írók lexikonát, mint ahogy Szinnyi József és Gulyás Pál tette azt nevezetes munkáikban, 128-nál mindenképpen több név gyűlt volna össze. Az Est Hármaskönyve csak reprezentatív válogatást ad, ez a válogatás, ez a (rekonstruált) névsor azonban kikövetkeztethetővé tesz egy válogatási elvet, sőt egy irodalmi érték-
 rendet is.

A lexikonba fölvettek lényegében négy nagy csoportra oszlanak.⁸

Egészében a lexikon a tágan értelmezett, *mentalitástörténetileg* polgárinak tekint-
 hető *irodalmak* kodifikációja. Kodifikálja A Hét hasábjain kibontakozó új életérzés
 (1922-re már rég befutott) íróinak „igazi író”-voltát — a lexikonba fölvettek zöme
 valamiképpen besorolható e kategóriába. Kodifikálja emellett A Hét-hez képest
 „modernebb” — a háború előtt még, ha nem is globálisan elutasított, de széles körben
vitatott, problematikusnak látott — *Nyugat* irodalmát s íróit is. Ez a lexikon leg-
 nagyobb jelentőségű tette; a Nyugat s a „nyugatoság” — írói révén — Az Est
 Hármaskönyvében kerültek be a *konvencionális*, mintegy közmegegyezészerűen
 elfogadott, *irodalmi értékrendbe*. Mutatja ez: a *Nyugat ellenzéki, irodalomközéleti*
vonatkozásban marginális (vagy legalábbis: megtúrt) irodalmi irányzatból *elismert*,
 „bevett” *irodalmi irányzat és csoport lett*. (Ezt egyébként elemzésünk egy későbbi
 részlete még külön is megerősíti.) De e vonulatok mellett a lexikon a szórakoztató-
 ipar művelőit (Bakonyi Károly, Beöthy László, Martos Ferenc stb.) is kodifikálja;

⁸ A csoportosítás szándékosan durva, erősen nagyolt kategóriákban történik, s e kategóriák is inkább *mentalitás*-, mint (szorosan vett) irodalomtörténeti kategóriák. Finomításuk elképzelhető, sőt szükségszerű, de egyelőre célszerűnek látszott átfogó kategóriákkal dolgozni. (A „polgári iro-
 dalom” kategória esztétikai értelemben vett túlzott tágasságát illetően magam is egyetértek Komlós
 Aladárral; úgy vélem, egy-egy konkrét életmű vizsgálatánál ez olyan tág fogalom, hogy lényegében
 szinte semmit nem mond. Az irodalom társadalomtörténetét vizsgálva azonban ez a tágasság na-
 gyon is kapóra jön, mivel egy nagy történeti *váltás* mibenlétét segíti megérteni. A Nyugat és A Hét
 írói ugyanis mentalitástörténetileg a polgárság irodalmának, a polgárság mentalitástörténeti kifeje-
 zőjének tekinthető.)

mintegy *de facto* irodalomnak fogadta el. S ugyancsak irodalomként fogadta el — bár jelentőségét nagymértékben *alászállította* — a konzervatív irodalom képviselőit; Herczeg Ferencet, Csathó Kálmánt, Pekár Gyulát s másokat. E tény — a még irodalomként való elismerés — e két utóbbi csoport esetében igen beszédes összefüggést revelál. Azt tudniillik, hogy 1922-ben a magyar irodalom — valóságos létezési módját tekintve — egy igen erősen heterogén irodalmi alakzatot mutatott, amelyben a „valódi” irodalomhoz, a szellemi élet egységesítő közegében, hozzákapcsolódott a kommersz s a (mentalitástörténetileg) konzervatív is, s ezek az élő irodalom vonatkozásában hatékony összetevőknek számítottak.

Az is látható azonban, hogy több *valódi* író, akinek teljesítménye és tehetsége okán be kellett volna kerülnie a lexikonba, s íróként kellett volna kodifikálnia, kimaradt. Kimaradásuk azonban, legalábbis zömmel, úgy tetszik *nem egyedi szerkesztői tévedés* vagy igazságtalanság eredménye — kihagyásuk az irodalmi élet sajátos erőviszonyaiból, értékrendjéből, politikai meghatározottságaiból következett. Nyilvánvaló pl., hogy *Kassák Lajos és köre*, sőt az egész *irodalmi avantgarde*, a teljes *emigrációs irodalom* kimaradása nem, vagy nemcsak Kassák, Déry, Barta s társaik tehetségének föl nem ismeréséből következett. Az ok inkább az avantgarde mint irányzat elutasítása, ill. (olyanok esetében, mint Balázs Béla, Lukács György), politikai eredetű „amnézia” volt. Ezzel sajnos, egy *negatív folyamat kodifikációja* is végbement: jelentékeny erők és irányzatok kirekesztődtek (kik hosszabb, kik rövidebb időre) a magyar irodalmi tudatból. E megállapítás érvényét az sem csökkenti, hogy az 1922 végén külföldön tartózkodott írók közül néhányan — Bródy Sándor, Ignóty — bekerültek a lexikonba. Ők azonban nem kivételek voltak; ők *más* típust képviseltek, mint Kassákék vagy Lukácsék — ők A Héttel induló s a Nyugattal kiteljesedő ún. *modern polgári irodalom* vezető személyiségei, már-már szombólumai voltak. Őket tehát ebből a lexikonból egyszerűen nem lehetett kihagyni. De a negatív megkülönböztetés hatása szerepeltetésükön így is érződik: mindketten valóságos súlyuk alatti módon (rövid szócikkkel stb.) szerepelnek a lexikonban!

Ugyancsak nem egyedi hiba eredménye, hogy az éppen akkor szerveződő kisebbségi magyar irodalmak képviselői lényegében szintén kimaradtak. Ezeknek az irodalmaknak voltaképpen csak egyetlen embere, Benedek Elek került be a lexikonba — ő sem kisebbségi íróként azonban. Beválogatásának indítéka, láthatóan, *régi* presztízis volt; hogy 1922-ben már Romániában élt, az őt ismertető szócikkben csak mint lényegtelen vagy kuriózus esemény jelenik meg. Reményik Sándor pedig, aki Benedek Elek mellett a másik reprezentánsa lehetett volna a romániai magyar irodalomnak, nem is saját nevéen, hanem — elhíresült verseskötetei nyomán, mintegy a Végvári-versek szimbólumaként — *Végvári*-ként van fölvéve. Ez önmagában is jól mutatja, hogy nem egy kisebbségi irodalom reprezentánsát, hanem csak Erdély elvesztésének siratóját látták meg benne. E sajátos hiány minden bizonnyal arra vezethető vissza, hogy 1922 végén még maguk ezek az irodalmak is éppen csak kialakulóban voltak, s így irodalmunk társadalomtörténetének e jellegmeghatározó nagy eseménye, nagy fordulata magában az „anyaország” irodalmi életben sem tudatosulhatott még kellően.

Valószínű, hogy ugyancsak tudatos döntés eredményeként maradt ki a *vidéki* írók túlnyomó többsége is. Ez, minden bizonnyal a vélt vagy valóságos provincializmus s dilettantizmus kirekesztését célozta (s végzte el). Tagadhatatlan, hogy e döntés, legalábbis részben, jogos szelekciót, minőségi válogatást takart. De az is tény, hogy e válogatásban a vidéki irodalmi élet valóságos viszonyainak és jelentőségének nem ismerése, ill. félreismerése is megbújt. Jellemző e tekintetben, hogy az egyik így kihagyott író, Móra Ferenc, nem sokkal később már az ország egyik legnépszerűbb,

legolvasottabb írója lett, aki a Világnak, majd (1926-tól) a Magyar Hírlapnak is igazi „húzó” embere, közönségtoborzó egyénisége tudott lenni, s aki messze fölötté állt jó pár lexikonba fölvetett írónak.

3. A hierarchia

Az íróként elismertek körének globális áttekintése önmagában persze nem ad, nem adhat kielégítő képet a magyar irodalom 1922 végi „metszetéről”, ill. állapotáról. Az egyes írók ugyanis nem egyenlő súllyal szerepeltek a lexikonban: van, aki csak pár sort kapott (ez a zöm), de van nem egy író, akinek önéletrajzát, arcképét, sőt esetenként valamely művét is közli az őt ismertető szócikk. Azaz: A lexikon súlyozott, hierarchizált képet ad irodalmunkról; tudja és érvényesíti, hogy az íróként elfogadottak közt voltak kisebbek s nagyobbak, fontosak és kevésbé fontosak. Ezt a hierarchizáltságot nyilvánvalóan nekünk is tudomásul kell vennünk.

A lexikonból kirajzolódó hierarchia ugyanis maga is érdekes; legalább annyi tanulságot nyújt, mint a „névsor”.

A hierarchia pontos megállapítása, persze, nem könnyű. De ha elfogadjuk azt a föltételezést, hogy a lexikon szerkesztői többet írtak arról, akit jelentősebbnek vélték, s hogy arcképet, önéletrajzot s műszemelvényt is az kapott, aki jelentősebb írónak ítéltett (márpedig ezt ez esetben nyugodtan elfogadhatjuk), — a szócikk hosszából, az önéletrajz, az arckép s a szemelvény meglétéből vagy hiányából viszonylag pontosan következtethetünk arra is: ki volt jelentősebb s ki volt jelenték-telenebb a lexikon szerkesztői szerint.

Elemzésünk viszonylagos pontosságát lehetővé teszi az, hogy ha egy-egy ilyen hierarchizáló jegyet (szócikk sorainak hossza, az önéletrajz megléte vagy hiánya stb.) egy-egy jellemző paraméternek tekintünk, szinte automatikusan kialakul a „sorrend”, aszerint, hogy 4, 3, 2 vagy kevesebb karakterjeggyel jellemződik egy-egy író. A legtöbbet, 4 karakterjegyet csak akkor kapunk, ha az illető íróról (1) hosszú szócikk született,⁹ (2) van önéletrajza, (3) szemelvénye és (4) arcképe a lexikonban. (Ha valaki csak *szerepel* a lexikonban, de a róla szóló szócikk rövid, önéletrajz stb. pedig nem járul hozzá, az csak 0 karakterjegyet jelent.)

Ilyen megfontolások alapján az írói hierarchia csúcsa, felső negyede így rekonstruálható:

4 karakterjegy: Babits Mihály, Bródy Miksa, Szomory Dezső.

3 karakterjegy: Beöthy László, Csathó Kálmán, Harsányi Zsolt (ő kis „jóindulattal” akár az előbbi csoportba is besorolható lett volna, hisz a róla készült szócikk terjedelme alig marad alatta kritériumunknak), Heltai Jenő, Karinthy Frigyes, Kosáryné Réz Lola, Krúdy Gyula, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Rákosi Viktor, Révész Béla, Kárpáti Aurél, Kemény Simon, Tóth Árpád.

2 karakterjegy: Ambrus Zoltán, Bakonyi Károly, Beczássy Judit, Bánffy Miklós, Kosztolányi Dezső, Lakatos László, Lengyel Menyhért, Nagy Endre, Pásztor Árpád, Szomaházy István, Bródy Sándor, Herczeg Ferenc, Hevesi Sándor, Kozma Andor, Rákosi Jenő, Szávay Gyula, Telekes Béla, Wlasicz Gyula ifj., Vészi Margit.

1 karakterjegy: Csergő Hugó, Jób Dániel, Mikes Lajos, Surányi Miklós, Szász Zoltán, Szilágyi Géza, Horváth Henrik, Pekár Gyula, Tardos (Krenner) Viktor, Zilahy Lajos.

⁹ „Hosszú” szócikknek a 9 sor fölöttieket tekintjük, mivel e lexikon cikkei — a lexikon átfogó jellegéből következően — viszonylag rövidnek, tömörnek; köztük a 9 sor fölöttiek már terjedelmeseknek tetszenek.

A lexikonban szereplő többi író csak „egyszerű” (9 sornál rövidebb) szócikkkel van bemutatva; ők alkotják a hierarchiapiramis alapzatát.

A csúcs, a magyar írógárda így kialakult élmezőnye első pillanatra megintcsak meglehetősen vegyesnek, sőt kaotikusnak látszik. Babits és Bródy Miksa, Móricz és Kosáryné így együtt legalábbis meghökkentő. Együttes besorolásuk azonban, minden valószínűség szerint, *valóságos* egymásmellettséget, irányzatok, törekvések, alkotási módok és értékrendek sajátos egymás mellett élését, természetes együttlétezését, takarja — s piramisunk csúcsa valójában csak e sajátos szimultán értékrend létét tükrözi. A piramis e rekonstruált csúcsában ugyanis nagyon is megvan a rendszer, csak éppen ez a rend nem homogén. A Nyugat — s személy szerint Babits és Szomory — viszi a prímet; s valamivel alattuk az értékrend felső régióiban ott találjuk a Nyugat (szép)író nagyjait: Karinthyt, Krúdyt, Móriczot, Kosztolányit, Révész, Tóth Árpádot, de Kárpáti Aurélt, Kemény Simont és másokat. A Nyugatnak ezt a súlyát erősíti meg az akkor már évek óta halott Ady Endre fölvétele is, jóllehet a lexikon halott írókat csak néhány esetben vett föl szócikknek, ezek a kivételes írók is csak Petőfi és Madách, tehát a magyar irodalom legfelső vonulatának tagjai voltak. Ady fölvétele így kivételes jelentőségű állásfoglalás: *klasszikussá avatás*. (Babits esetében ez a klasszikussá emelés ugyancsak megtörtént; a szócikk szövege tételesen kimondja, hogy Ady mellett a másik nagy költőnknek tartja.) A Nyugat írói mellett azonban, ebben az értékrendben, ahogy „kiválogatásuknál” is történt, ott vannak a Nyugat előtti polgári irodalom legjelesebb képviselői Molnár Ferencről Bródy Sándorig és Lakatos Lászlóig. Sőt az élcsoportnak valamiképpen ők alkotják a törzsét; nem a legfelső szintet (azt Babits és Szomory, s személyükben a Nyugat jelentette), de az alattuk levő — színvonalát is, súlyát is tekintve — fontos centrumot. E két réteg írói egyébként gyakran nem is válnak élesen el egymástól, s lényegében ki is egészítik, erősítik egymást; mintegy blokkot alkotnak. Ez egybevág a korábban megállapítottakkal.

Tőlük elkülönülő, hozzájuk képest valóban különne mű íróréteg a Bródy Miksa, Harsányi Zsolt, Bakonyi Károly és társaik alkotta szórakoztatóiparosok köre. Ők kétségkívül a „könnyű műfaj” (operett stb.) vezető egyéniségei, kiemelkedő szerzői voltak; kiemelésüket a valóságos helyzetet tükrözőnek tekinthetjük. De ők egy többszólamú, erősen differenciált irodalmi életnek kétségkívül csak a „könnyűlovaságát” alkották. S ők, műveik jelentésének súlya, összetettsége okán — aligha véletlenül — egy másik íróréteggel, a kiüresedő értékrendek, a régi klisék „újrafestésébe” süllyedő tradicionális konzervatívizmussal alkottak, igaz, nyilván önkéntelen, ízlésblokkot. (Kosáryné Réz Lola, Szomaházy István, Herczeg Ferenc, Kozma Andor stb.).

Az egyes írók közt, persze, mindegyik csoportban hatalmas különbségek lehetnek (s voltak is), de ezek az egyedi változatok csak színezték a képet. Az értékrend fő vonalait, s ebben elsősorban a Nyugat „klasszicizálódása”, azonban egyértelmű: a „hármaskönyv” egy heterogén, többszólamú, de heterogenitásban következetes értékrendet tükröz; ill. abból ilyen elemezhető ki. Olyan értékrend ez méghozzá, amely finomabb bontásban legalább négy, de durvább, nagyobb fölosztásban is legalább két irányzat és vonulat egymás melletti létezését, koegzisztenciáját mutatja. S ennek az érték-koegzisztenciának alapvető jellemzője éppen az, hogy bár irodalomról van (volt) szó, az esztétikai érték nem vált abszolút és kizárólagos értékszempontrá; a társadalom adott tagolódásából (s az erre felépülő külön érték- és ízlésalakzatokból) adódóan a parciális érdekek az esztétikai értékkel legalábbis egyenrangúan estek latba. Az értékrendszer jellemzője, úgy hiszem, éppen ez a *dualizmus* volt.

Ez a sajátos kettősség egyébként nem előzmény nélküli.¹⁰ Figyelemre méltó mozzanat, hogy amilyen (szükségszerű) toleranciát mutattak a Nyugat vezető ideológusai (Ignotus, s részben Schöpflin) 1919 előtt a konzervatív irodalom jeles képviselői iránt, olyan toleranciát mutat a lexikon is — 1923-ban. Ez az „ismétlődés”, mely egyébként alapos elemzést érdemelne, alighanem e sajátos irodalmi „dualizmus” irodalomszociológiai rögzülésének bizonyítéka. Annak tehát, hogy az az olvasóközönség, amely már a Nyugat nagyjait ismerte el „igazi” nagy íróként, ha másodlagosan is, vagy csak egyes rétegeiben, de még az ún. konzervatív és szórakoztató irodalomnak is olvasója maradt. (S talán fordítva is állítható: az az olvasóréteg, amely alapvetően egy tradicionális mentalitás és értékrendtől vezérelve a konzervatív irodalmat olvasta elsősorban, részben legalább a Nyugat nagy íróit is elfogadta.) További kutatást igényel, de talán így sem túl merész kijelentés: a húszas évek elejére az olvasói ízlésben — elsősorban a liberális zsidó polgárság körében, de talán az ún. úri középosztályban is — létrejött egy sajátos ízlésszimbiózis, ízlésdualizmus, amely alapvetően ugyan nyilván társadalom- és mentalitástörténeti meghatározottságú volt, de amelyet már (s még) egy önelvűbb esztétikai ízlés (is) „korrigált”.

4. Az „írói rend” demográfiai tagozódása

Ezekről a csoportokról s vonulatokról szólva nem kerülhető meg annak tisztázása sem, milyen társadalomtörténeti jellemzői voltak ennek az írói rendnek, mint többé-kevésbé egységes, értelmiségi szerepű (társadalmi) rétegnek. A kérdést, sajnos, ez alkalommal nem válaszolhatjuk meg maradéktalanul, de magát a problémát föl lehet vetni, s néhány összefüggést és adatot fölviláncolhatunk.

Az első ilyen, tisztázandó összefüggés kétségtelenül az: mely generációk alkották ezeket a csoportokat, vonulatokat, mely generációkból állt össze irodalmunk e kodifikált rétege?

Amikor írógenerációkról beszélünk, persze, a lényeges szempont „nem a születés időpontjának” tisztázása. Az ember ugyanis, ahogy Robert Escarpit írja: „nem születik írónak, csupán író lesz, és igen ritka eset, hogy valaki húszéves korában már [igazi, valódi] író. [...] inkább életkorzónákra kell gondolnunk, mintsem egy meghatározott életkorra.”¹¹ Az igazán érdekes tehát az, hogy egy adott időpontban (esetünkben 1923-ban), mely életkorzónák vannak (voltak) jelen meghatározóan. (Hogy a biológiai generáció és az irodalmi generáció egészen más jellegű, — itt nem érdemes bizonygatni.)

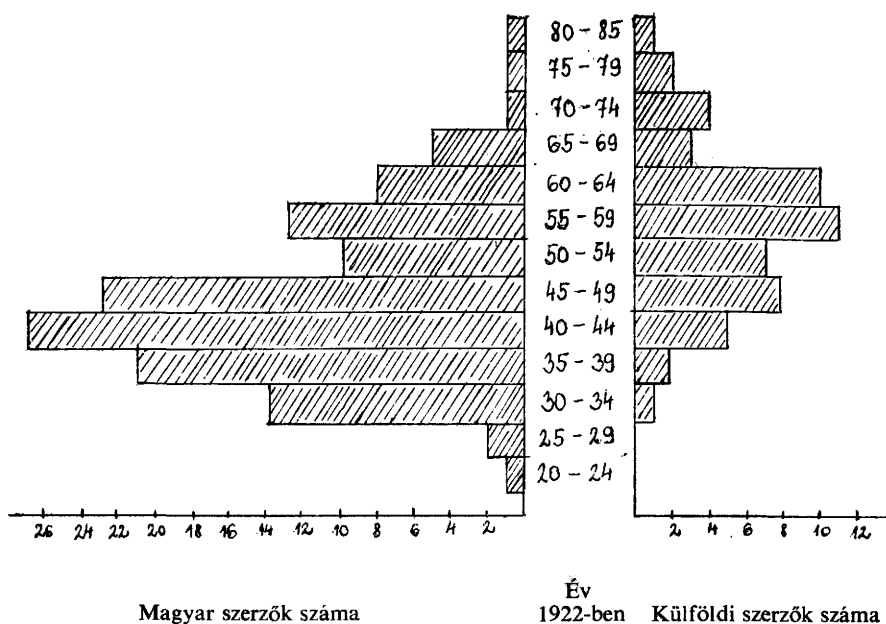
Az életkorzónák érzékeltetésére a legjobb megoldásnak az ún. életkorpiramis elkészítése látszik; ezt az egyszerű, de beszédes ábrát — a demográfus és statisztikus példát követve — Escarpit is sikerrel alkalmazta.

Ha elkészítjük a lexikonban szereplő magyar íróknak (az ugyanott szereplő külföldiekkel, tehát a világirodalommal párhuzamos életkor-piramisát, a következő ábrát kapjuk:

¹⁰ Ezt a dualizmust, mint „kompromisszumot”, már Lukács György is észrevette, de ennek létét — tévesen — egyszerűen irodalomkritikai gyöngeségnek, Ignotusék szubjektív hibájának, kompromisszumra hajlásnak tekintette. Lukács György: Új magyar kultúráért. Bp. 1948. 213.

¹¹ Escarpit, Robert: Irodalomszociológia. A könyv forradalma. Bp. 1973. 34.

Életkor-piramisunkból több fontos tanulság is adódik.

1. Az írók igen nagy százaléka (128-ból 116) a 30—65-ig terjedő életkorzónába tartozik; 30 év alatti író mindössze 3 akad. Ez azt mutatja, hogy a társadalmilag elismert íróság 30 fölött, egy átlagos hosszúságú emberéletnek tehát csak mintegy a második felében izzott szakma. Az író szocializációja hosszú folyamat, hosszabb, mint más értelmiségi (tehát főiskolát, egyetemet is megkívánó) szakmáké. Úgy látszik, a harminc éven aluli író, lett legyen bármily tehetséges, sőt zseniális, (mint pl. a fiatal József Attila volt) meghatározó emberként még nem tudott igazából beépülni az irodalmi életbe, pontosabban: értékrendjét, amelyet maga alakított ki a maga számára, s amely az ő legszemélyesebb jellemzője, ennyi idő alatt (tehát 30. életéve előtt) nem tudhatta elfogadtatni. A lexikonba fölvetett külföldi íróknak — az 1923-ban élő világirodalom képviselőinek — példája teljes mértékben megerősíti ezt a megállapítást. Sőt aláhúzza, hisz náluk nem is 30, hanem 40 év volt az alsó korhatár; azaz minimum 40 évesen tudták magukat igazán jelentős írókként elfogadtatni.

2. Az íróként való elfogadtatás: a nagy áttörés az író-létbe, életkorpiramisunk szerint a 30-tól 45-ig terjedő életkorzónában következett be. Az íróként elfogadottak száma ebben a zónában nő meg igazán, s ebbe a 15 évet átfogó életkorzónába az összes írónak majdnem fele (128-ból 62) tartozik. Ha az 50. évig kitoljuk a felső korhatárt — s ezt, úgy tetszik, különösebb erőszakoltság nélkül megtehetjük —, az arány még jobb; ekkor 128 íróból 85 (!) tartozik ebbe az életkorzónába. Ez nem kevesebbet mutat, minthogy az írók — szocializációjuk viszonylagos hosszúsága s életidejük s egészségük viszonylagos rövidege miatt — e 15—20 évben (30 és 50 közt) tudják leginkább íróként elfogadtatni magukat! (Jellemző, hogy e presztízs-hierarchia csúcán levő négy íróból három: Babits Mihály, Bródy Miksa és Harsányi Zsolt is ebbe az életkorzónába tartozott, s a negyedik, Szomory is alig haladta azt meg.) Több időmetszet vizsgálata alapján, persze, mindenképpen többet lehetne mondani ezekről a demográfiai összefüggésekről is; s lehetséges, hogy más magyarázat is adódna.

3. A lexikonban (s életkor-piramisunkban) szereplő írók, bár 1919 után gyökeresen új helyzet elé kerültek, zömmel még a múlt században kapták meg alapneveltetésüket. A 40 éven felüliek (128-ból 89 fő) még 1900 előtt érettségiztek, s egyetlen író kivételével valamennyi író még a „boldog békeidőkben”, tehát 1914 előtt maturált. Ez az egyszerű demográfiai összefüggés világosan mutatja, hogy íróink — neveltetésük sajátosságai okán — egészükben mint „írói rend” fölkészületlenek voltak az új helyzetre, s egyáltalán nem a véletlen műve volt, hogy — bár egyesek kétségkívül meg tudtak újulni — a húszas évek második felétől új nemzedékek törtek be az irodalmi életünkbe, sőt sok szempontból éppen ezek az új generációk lettek a szakasz jellegének meghatározói. Sőt, az sem véletlen, hogy a presztízs-hierarchia élén álló, klasszikussá lett Babits, — noha utóbb még, a Baumgarten-alapítvány révén valószínű irodalmi nagyhatalommá is lett —, 1922 után voltaképpen élete végéig folyamatos támadások keresztjében állott.

5. Az „írói rend” társadalmi jellemzői

Hogy az írók is társadalmi meghatározottságok között éltek le életüket, tapasztalati tény, s bizonyítása nem érdemel szót. Egy-egy írónak a társadalomban elfoglalt helyét, ha nem is kimerítően, de az egyes életrajzi tanulmányok többnyire tisztázzák is; a szakszerű biográfiák a származást is, a társadalomban egyénileg kivívott helyet is szükségszerűen tárgyalják, vagy legalábbis érintik. Az írók társadalmi jellemzőinek „kollektív jegyeit” (Escarpit) azonban nálunk voltaképpen még senki nem vizsgálta meg: szisztematikusan senki nem tekintette át, hogy az írói rend tagjai (az adott történelmi szakaszban) *honnan* származnak, s milyen társadalmi státuszt sikerült önmaguknak kivívniuk. (Egyetlen, részleges, kivétel talán csak Supka Géza rég elfelejtett szociográfia-kísérlete.)¹² Sőt, az utóbbi időben valójában még ezeket az egyes elszigetelt kutatásokat is sok minden fékezi (a filológiai szakágazat általános visszaesése, kollektív érzékenységek stb.).

Sajnos, e helyzet eleve korlátozza ezt a vizsgálatot is; ez alkalommal a részletekbe menő finom elemzés helyett csak néhány durva összefüggés fogalmazódik meg.

Az első, amire figyelniünk kell s amire vannak is adataink, az: hol születtek s hol laktak (éltek) az írói rend tagjai?

Az írók közül hétnek nem ismerjük *szülőhelyét*. A többiek szülőhelye 70 (illetve ha a történelmi, még önálló Budát és az utóbb létrejött egységes Budapestet nem egy helynek tekintjük: 71) helység között oszlik meg. Ez kétségkívül hatalmas szóródást mutat, de néhány összefüggésre azért így is fényt vet. Mindenekelőtt az a feltűnő, hogy Budapest ekkorra már mint szülőváros is a vezető helyre került: 23 (az egy budai születésűvel együtt 24) író már a fővárosban született. Ez a „mintának” kb. egyhatoda, azaz lényegében már minden hatodik író budapesti születésű volt. Ez az arány annál inponálóbb a főváros számára, mert az utána következő, egynél több író adó városok lényegében együttesen sem teszik ki ezt a számot. Debrecen és Kolozsvár ugyanis 6-6, Nagyvárad 4, Arad 3, Marczali, Szeged, Bécs, Eger, Veszprém, Miskolc, Ungvár 2-2 író szülőhelye volt. Érdekes viszont, hogy (Budapesttel együtt) 11 helység adta az írók közel felét (56 fő). 59 helység ugyanakkor csak 1-1 író adott irodalmunknak (Szombathely, Szekszárd, Nagygeresd, Magyarpécska, Keresztes [Fehér m.], Kisbacon, Szigetvár, Dorog, Berekböszörmény, Érseklél, Mélykút, Kaposvár, Korompa, Hatvan, Versec, Nagykanisza, Vadasd, Nagykároly, Sümeg-Cegléd, Tass, Pásztó, Pozsony, Selmecebánya, Szabadka, Nyíregyháza, Székesfehé-

¹² Supka Géza: A magyar író 1932-ben. Literatura, 1932. 678—682.

vár, Rákosfalva, Balmazújváros, Nagykálló, Nagybecskerek, Pomáz, Tiszacsécse, Nagyszöllős, Apostag, Érmihályfalva, Alvinc, Óbecse, Mór, Acsád, Ukk, Esztergom, Maniga, Gödre, Felsőmindszent, Nagytoronya, Tizsakürt, Zenta, Kula [Bács m.], Szabolcs, Huszt, Tizzaszöllős, Felsőtelekes, Nagybánya, Závod, Káva, Nagyvázsöny, Nagyszalonta).

E listából nehéz dolog volna valami szép, „beszélő” topográfiát kanyarítani; s azt is lehetetlen megmondani, miért éppen ezekben a helységekben, s nem másikkban született író. Azt azonban ez a terjedelmes névsor is elárulja, hogy a kis helységben való születés, tehát az infrastrukturális hátrány nem tette lehetetlenné az íróvá válást — számos író egészen kis faluban született. S az is kiderül, az írók tekintélyes része (38 fő) még a trianoni határon kívül, tehát az ún. történeti Magyarországon született. Trianon tehát valószínűleg az egyes írókra közvetlenül is hatott, hiszen szülőhelyük elvesztését jelentette.

A lakóhelyek megvizsgálása nem kevésbé tanulságos (bár, sajnos, nem is igen meglepő). Az írók túlnyomó többsége ugyanis, jóllehet nem Budapesten született, a fővárosban élt (111 fő). A fővárosnak ez a természetellenes irodalmi túlsúlya nyilvánvalóan a sajátos magyar társadalomfejlődés következménye, s egyebek mellett ez is a kulturális infrastruktúra nagymértékű Budapestre koncentrálódását mutatja. Megintcsak nem véletlen tehát, hogy (esetenként függetlenül politikai-ideológiai aspirációktól, „bűnös város” elmélettől stb.), a húszas években ismételen föl-fölbukkant a kulturális decentralizáció követelése. Budapest abszolút s egyoldalú fölnyét egyébként az is jellemzi, hogy a fővárosiak mellett mindössze két (íróként elismert) író élt Magyarországon (Szegeden és Debrecenben) — a többiek „külföldön” (vagy fél-emigrációban vagy kisebbségi sorban) éltek. (Bécsben 5, Rómában 2, Párizsban, Abbáziában, a Szovjetunióban, valamint Kisbaconban, Temesvárott és Kolozsváron 1-1 író élt.)

Igen fontos kérdés volna a *társadalmi eredet*, a „honnanjötség” tisztázása. A szülők foglalkozását, amely e kérdésre választ adna, azonban csak olyan töredékesen ismerjük, hogy a statisztikai szempontú elemzés e területen lehetetlen; lexikon-szerkesztőink és irodalomtörténészeink, történetitlenül, túl „szemérmesek”. Hasonló, bár valamivel jobb a helyzet az írók *felekezetét* illetően (ez is elsősorban csak Újvári Péter kitűnő lexikonának¹³ köszönhető). Hogy az ún. keresztény írók közül ki volt katolikus, ki református, ki evangélikus (bár a történeti szakasz embere eszerint nagyon is megkülönböztette önmagát), megállapítani szinte így is lehetetlen. A Magyar Zsidó Lexikon (1929) jóvoltából azonban legalább a kor egyik alapvető, nagy tagoló tényezőjének a mértéke kikövetkeztethető. Az ugyanis bizonyos, hogy Az Est Hármaskönyvébe fölvetett írók közül 40 izraelita vallású volt, 15 pedig ilyennek született, s csak utóbb, már saját elhatározása révén keresztelkedett ki. Ez együtt az összes íróknak hozzávetőlegesen 43%-a; s az arány valamivel nagyobb is lehetne, ha a zsidó származást, azaz a kikeresztelkedett szülőket is figyelembe vennénk. A lexikonba bekerült íróknak ez a felekezeti megoszlása így, az egyes keresztény felekezetek szétválasztása nélkül is igazolja azt a (közhelyszámba menő) *föltételezést*, amely a zsidóság számára nyílt egyik lehetséges értelmiségi pályának éppen a szabadfoglalkozású literátor-pályát jelölte meg.

Ugyancsak föltételezéseket erősít meg az *iskolai végzettség* fölmérése is. Tíz esetben ugyan nem sikerült még tisztázni, hogy az illető milyen iskolá(ka)t végzett, s jó páran vannak olyanok is, akik elkezdtek, de nem fejeztek be egy iskolatípust,

¹³ Magyar Zsidó Lexikon Szerk. Újvári Péter. Bp. 1929. — Az Est Hármaskönyvébe fölvetett s elemzésünk tárgyául szolgáló írókra vonatkozóan a legkülönfélébb lexikon, monográfiák, alkalmanként egyedi tanulmányok adatait használtam. Ezek fősorolása itt fölölseges volna.

így besorolásuk — bizonytalan kategóriáról lévén szó — problematikus. A hozzávetőleges besorolás azonban azt mutatja, hogy a lexikonban szereplő írók közül

21 érettségizett,

8 főiskolát,

89 (!) pedig egyetemet végzett.

Ez azt jelenti, hogy az írók 69%-a a legmagasabb fokon kvalifikált ember volt, s ha ehhez még hozzászámítjuk az érettségizetteket és a főiskolát végzetteket, valamint föltételezzük, hogy a 10, eddig nem tisztázott végzettségű író is legalább járt gimnáziumba, akkor egyértelmű: az írók általános kvalifikáltsága messze a lakosság általános kvalifikáltsága fölött volt. Szigorúbb mércével mérve, tehát a befejezetlen egyetemi tanulmányokat csupán érettséginek tekintve, persze, ez a kép valamivel rosszabb. Ám az íróknak legalább fele még így is diplomás ember volt.

Ez az adatsor egyébként önmagában is magyarázza a hosszú szocializációs folyamatot, az írók íróvá válásának viszonylagos „lassúságát”.

Az egyes írói *egzisztenciák alapjait*, kellő részletkutatások híján, ugyancsak hozzávetőlegesen mérhetjük föl — de fölmérhetjük. A jövedelemforrások terén, amennyire megállapítható, az újságírás, szerkesztés (s kisebb részben) a könyvkiadói munka vezet; 66 írónak (51%) ez a munka adta meg egzisztenciája alapját. Csak írásból, tehát írói honoráriumokból összesen tizenketten (9%) éltek meg; az ő jövedelmük egy (bizonyára nem is jelentéktelen) része azonban ugyancsak az újságokba való dolgozásból, tárcák, regények stb. honoráriumából fakadt. *Hivatal* tizenötven (11%) viseltek (e csoport tagjai többnyire magasabb állami tisztségek viselői voltak, volt köztük pl. két államtitkár is), *tanári* munkakörben tizenketten (9%), *színházaknál* (dramaturgként, rendezőként, esetleg vezetőként) nyolcan (7%) dolgoztak. *Magánvagyonukból* összesen heten éltek; a két pap (egy református és egy zsidó) s egy építész ezt az egzisztenciastruktúrát csak színezte. (Hat esetben a jövedelem forrása megállapíthatatlan volt.)

Figyelemre ebből az adatsorból elsősorban az újságírás vezető helye érdemes. Ez ugyanis azt bizonyítja, hogy a magyar irodalom — egyéb megoldás híján — igen erősen kötődött az újságíráshoz. A nagy lapok apparátusa (mint állások biztosítója), ill. irodalomigénye (mint az írások fölvevőhelye) volt irodalmi életünk legfőbb anyagi alapja: egzisztenciák megteremtője s szinte magának az írói életformának is biztosítója. Ez a helyzet azonban kettős következménnyel járt:

1. Az író anyagilag is, írójilag is erősen függött az újságolvasó közönségtől, annak mentalitása, értékrendje, esztétikai affinitásának mértéke, valamiképpen írói munkáját is befolyásolta (hogy miképpen, annak tisztázása külön kutatást igényelne);

2. Az író egy erősen átpolitizált közegben dolgozott, munkafeltételeit (s így írásai milyenségét is) nagymértékben egy sajátos „zsurnálkommunikációs racionalitás” szabta meg.

Az újságírásnak és az irodalomnak ez az összefonódása annál inkább is releváns összefüggése az irodalmár értelmiségnek, mert a *hivatal* és a *tanárkodás* az egzisztenciateremtésnek 1923-ban már csak *fogyatkozó* formái lehettek; mindkettő az idősebb generációk lehetősége volt. S a magánvagyon is, amelyre támaszkodva az író „szabadon”, a kenyérkereső foglalkozás alól fölmentve írhatott, történetileg ugyancsak fogyatkozó formának tekinthető — úgy tetszik, ezek viszonylag általános megélhetési lehetőségeknek 1923-ban már nem voltak tekinthetők.

+ + +

A kép, amely — annyira-amennyire — elemzésünk során kialakult, természetesen hozzávetőleges kép csak; itt-ott (nem is lényegtelen pontokon) kiegészítésre vagy részletezésre szorul, máshol pedig finomítani kellene. Lehetséges, hogy itt-ott kor-

rekció is szükséges lesz. E fogyatkozásokat figyelmen kívül hagyni, amikor az eredményeket fölhasználjuk, hiba volna. Ennél is fontosabb azonban, hogy mint volt már szó róla, ez a hozzávetőleges durva kép is csak egy többé-kevésbé reprezentatív értelmiségi csoportra érvényes — arra, amelyet a liberális polgárság hallgatólagosan irodalmár értelmiségnek ismert el. A magyar irodalmi élet 1923-as teljes metszetéhez, ill. annak megismeréséhez további vizsgálatok szükségesek. Szükséges mindenképp az irodalmár értelmiség *marginális*, ill. *regionális* csoportjainak, rétegeinek vizsgálata. Ezek az elismertségen kívül rekedt rétegek ugyanis a húszas-harmincas években irodalmunk átalakulásának fontos erői lettek. A megújuló s átrétegződő magyar irodalom új szerkezetében ugyanis éppen ezek az új tendenciák (avantgarde, kisebbségi magyar irodalmak, „parasztírók”) lettek a speciálisan szakaszjellemzők; az új szakasz jellegzetességeit megadóok.

András Lengyel

DIE ZUSAMMENSETZUNG DER "SCHRIFTSTELLERGESELLSCHAFT"
IM JAHRE 1922

Der Artikel gibt eine literatursoziologische Analyse des Stoffes eines Ende 1922 zusammengestellten, Anfang 1923 herausgegebenen Lexikons.

Das Lexikon strebt — nach der 1919er großer ideologischer Veränderung — nach der literarischen Kodifikation der neuen Lage, so zeigt seine Analyse die neue Situation des ungarischen literarischen Lebens, und die gesellschaftshistorischen Charakterzüge der dieser Situation angehörenden führenden Schriftstellern. (Alter, Abstammung, Bildung, Existenz, usw.) Der Verfasser beweist, daß man bis 1922 die um die A Hét (Die Woche) sogar um die "Nyugat" (Westen) sich herausbildende Literatur anerkannt hat, und die "Nyugat" ist eine hochgeschätzte Literatur geworden. Zugleich ist aber auch die gesellschaftshistorische und literaturgesellschaftliche Rolle der Wertverlierenden, konservativen Literatur geblieben.

Aber 1922 war man noch nicht der regionalen Literatur des in Minderheit gelangenen Ungarn bewußt, und es hat auch die Emigrationsliteratur an Legitimität verloren.